

שי ואלטר

יום העצמאות והלוח העברי

יום העצמאות הוא יום חג לאומי שנחקק על-ידי מדינת ישראל, ונושא משמעות דתית בעבור חלק מיהודי מדינת ישראל ויהודי העולם. הוחלט על-ידי מוסדות המדינה שיום העצמאות נקבע לפי הלוח העברי. מסיבה זו יום העצמאות מושפע ממאפיינים ייחודיים של הלוח העברי וכלליו והוא נכנס לרשימת המועדים של הלוח העברי.

מלבד זאת, ההחלטה על קביעת היום מתחשבת גם במחזור השבועי היהודי, שכן יש כוונה להרחיק את יום העצמאות מיום השבת, בגלל חגיגות וטקסים הכרוכים בחילול שבת.

מטרתו של מחקר זה היא לבחון את יום העצמאות מהיבטיו הקלנדריים, ומתוך כך לעמוד על ההשתלשלות ההיסטורית של קביעת יום העצמאות, ועל הבעיות המעניינות שהזדמנו עם הופעתו של מועד חדש זה.

מבוא

כמה מקורות כבר עסקו בהרחבה ביום העצמאות ובתולדותיו, אך מיעטו להתייחס להיבטים הקלנדריים של מועד זה.¹

מטרתו העיקרית של מאמר זה היא לסקור את יום העצמאות מההיבטים של הלוח העברי וכלליו. המורכבות בקביעתו של יום העצמאות ממחישה היטב את כללי הלוח העברי, שכן קביעת יום העצמאות מהווה בסופו של דבר ניגוד מובהק לכללים המסורתיים של הלוח, ועל כן

* המחבר מבקש להודות לאישים אחדים שסייעו בבירור נושאים עקרוניים ובתחום הטכני של הנגשת מקורות שהיו חשובים לכתיבת המאמר: הרב שמואל כ"ץ, הרב פרופ' דרור פיקסלר, ד"ר ערן רביב, ד"ר עזרא שבת, ר' אליהו פייסט, הרב אריה גולדשמיט והרב אורי בצלאל פישר, וכן למיכאל אפל, לקוראי המאמר האנונימיים ולספרני ספריית קמפוס מורשת יעקב של מכללת אורות ישראל.

1 מקורות ראשיים (שבהם גם נעשה שימוש רב במאמר זה): נ' רקובר (עורך), הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה; א' ארנד, פרקי מחקר ליום העצמאות, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן תשנ"ח; ש' כ"ץ, "הרבנות הראשית ויום העצמאות", בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה (עורך ראשי: א' ורהפטיג), חלק ב, הוצאת היכל שלמה, ירושלים תשס"ב, עמ' 55-66; הרב א"ב פישר, הלכות יום העצמאות וה' באייר כשני חגים: אזרחי ודתי", צהר, לא (תשס"ח), מחושך לאור גדול, ראשון לציון תשס"ח. חיבור חשוב העוסק באופן כללי בנושאי הלוח העברי הוא חיבורו של רחמים שר-שלום, שערים ללוח העברי (ר' שר-שלום, שערים ללוח העברי, נתניה תשס"ט).

שי ואלטר

דווקא ניגוד זה מבליט ומבהיר את הכללים המסורתיים שלו, ומהווה כלי דידקטי חשוב בהוראת הלוח העברי. המאמר עוסק בעניינים הבאים:

- 1) יום העצמאות וסימני הקביעות של הלוח העברי.
 - 2) ההיסטוריה של השתלשלות שינויי הקביעה של יום העצמאות.
 - 3) שכיחויות של תחולת יום העצמאות בימי השבוע.
- תועלתו של מאמר זה באה לידי ביטוי בשלושה תחומים:
- א. מחקר – חקר ההיסטוריה של קביעת יום העצמאות, והחקר המתמטי של היקרות תחולתו בלוח.
 - ב. הוראה – ככלי עזר להוראת כללי הלוח העברי בכלל והכללים הקשורים ליום העצמאות בפרט.
 - ג. ההיבט השימושי – הפקת לוחות שנה (שבהם יש לציין את יום העצמאות) והפקת סדרי תפילה ליום העצמאות. אי-הכרת הכללים כראוי עשויה להוביל להיווצרות טעויות.

רקע – היווצרותו של יום העצמאות וזיקתו ללוח העברי

ביום שישי, ה' באייר תש"ח (14 במאי 1948), הוכרזה העצמאות של מדינת ישראל. בתוך שנה, יועד התאריך העברי של יום ההכרזה להיות יום חג בשם "יום העצמאות". לפי כללי הלוח הנוכחי הקבוע יום ה' באייר יכול לחול בימים שני, רביעי, שישי ושבת. האירועים הממלכתיים של יום העצמאות כרוכים במלאכות, ולפיכך המשמעות של חגיגת יום זה בשבת, ואף ביום שישי הסמוך לשבת, היא חילול שבת בפרהסייה. עם הזמן נקבע גם שיום אחד קודם ליום העצמאות יהיה יום זיכרון ללוחמים שנפלו במלחמות ישראל. הפועל היוצא של הדבר הוא שחלול יום ד' באייר ביום ראשון עשויה גם היא לגרום לחילול שבת בהיערכות לקראת טקסי יום הזיכרון שנערכים במוצאי שבת. מתוך הרצון להימנע מחילול שבת הוחלט לחגוג את יום העצמאות במקרה כזה שלא ביום ה' באייר. ההחלטות בנושא עברו כמה גלגולים. מכיוון שאצל חלק מקהילות ישראל נשא יום העצמאות אופי של חג הודאה דתי התעוררה מחלוקת אם החגיגה הדתית תתקיים ביום שבו נערכות החגיגות הממלכתיות או ביום ה' באייר. כמו כן נוצרה התנגשות עם תאריכים נוספים בעלי משמעות דתית, כגון סדרת התעניות הנהוגה בימי שני וחמישי של תחילת חודש אייר. הכללתו של יום העצמאות במסגרת הלוח העברי הולידה מציאות מגוונת ודיונים הקשורים למציאות זאת.

הפרטים הבאים חשובים לציון:

1. ההחלטה הראשונית של הממשלה הייתה לקבוע את התאריך העברי של יום הכרזת העצמאות – ה' באייר כיום חג בשם "יום העצמאות". היה מי שהציע לבחור את יום התאריך הלועזי-אזרחי והצעתו נדחתה.²

2 ראה הרב כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 829 הע' 1, ועמ' 830 הע' 3; מ' עזריהו, פולחני מדינה, באר שבע תשנ"ה, עמ' 97.

יום העצמאות והלוח העברי

2. החלטות הממשלה לא כללו דיון מעמיק בתוצאות ההחלטה להצמיד את יום העצמאות לתאריך העברי.³ בעלי ההחלטות העדיפו לדחות את הדיון למועד מאוחר יותר, כאשר הבעיות תיוצגנה בפועל. ואכן, בעיות הקשורות ללוח העברי ולמועדיו הזדמנו כבר בשנים הראשונות: תש"י,⁴ תש"א⁵ ותש"ג,⁶ וחזרו על עצמן גם בשנים תש"ד,⁷ תש"ז⁸ ותש"ז.⁹
3. לרוב, ההחלטות על מועד חגיגת יום העצמאות נקבעו בממשלה ולא על ידי סמכות דתית כלשהי (אף לא הרבנות הראשית לישראל). רק לאחר שהממשלה והכנסת היו קובעים את מועד היום הייתה הרבנות הראשית מגיבה, נדרשת ומתייחסת לעניין ההלכתי.¹⁰

הדבר נכון לגבי ההחלטות הבאות:

- (א) ההחלטה הראשונית לחגוג את יום העצמאות בה' באייר.
 (ב) החלטות שונות לקבוע את יום העצמאות ביום אחר מאשר ה' באייר (בתש"י – דחייה משבת ה' באייר ליום ראשון ו' באייר; בתש"א – הקדמה מיום שישי ה' באייר ליום חמישי ד' באייר;¹¹ בתש"ד – הקדמה משבת ה' באייר ליום חמישי ג' באייר¹²).
- בהמשך המאמר תיסקר ההיסטוריה של קביעת יום העצמאות בהרחבה. אולם לפני כן יובהרו מאפיינים שונים של הלוח העברי, בהקשרם ליום העצמאות.

מאפייני הלוח העברי הקבוע

- לוח השנה העברי הנוכחי (הלוח הקבוע) מכיל שני מאפיינים הגורמים לכך שחלק מהמועדים יוכלו לחול רק בימים מסוימים מימי השבוע. ואלה המאפיינים:
- (א) ימים פסולים – ימים בשבוע שראש השנה (א' בתשרי) לעולם לא יחול בהם.
 (ב) רצף של חודשים הקבועים באורכם, שבגיננו תופעת הימים הפסולים מועתקת גם לחודשים נוספים מחודשי השנה.

- 3 צ' וואהל, "הקביעות של יום העצמאות", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שכה; כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 852 הע' 3.
- 4 ה' באייר ביום שבת.
- 5 ה' באייר ביום שישי.
- 6 ה' באייר ביום שני, הראשון לתעניות בה"ב שאחרי פסח.
- 7 ה' באייר ביום שבת.
- 8 ה' באייר ביום שני, הראשון לתעניות בה"ב שאחרי פסח.
- 9 ה' באייר ביום שני, הראשון לתעניות בה"ב שאחרי פסח.
- 10 כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 852 הע' 3.
- 11 בהמלצת השרים מימון ולוין, ראה הרב שמואל כ"ץ, "הרבנות הראשית ויום העצמאות", בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה (עורך ראשי: איתמר ורהפטיג), חלק ב, הוצאת היכל שלמה, ירושלים תשס"ב, עמ' 859-860.
- 12 הרב שלמה גורן בספרו תורת השבת והמועד, ירושלים תשמ"ב, עמ' 433, כותב שפנה לראש הממשלה ושר הביטחון דאז וביקש ממנו לבקש מהכנסת להקדים את יום העצמאות ולקבוע אותו ביום ה' ג' באייר במקום לאחר ליום א' ו' באייר.

שי ואלטר

ביתר פירוט:

(א) הימים בשבוע שבהם לא יכול לחול ראש השנה הם הימים ראשון, רביעי ושישי, וניתן להם הסימן "לא אד"ו ראש"¹³.

לפי העולה מהתלמודים, נפסלו הימים ד"ו למנוע אפשרות של יום הכיפורים שיחול בצמידות ליום השבת, ויום א' נפסל כדי שיום הושענא רבה לא יחול בשבת, וכתוצאה מכך יידחה מנהג הערבה.¹⁴

(ב) רצף קבוע של חודשים קבועים באורכם – תופעה זאת אופיינית ללוח הקבוע הנוכחי בלבד. בזמן שהלוח העברי נקבע על-פי ראיית הירח החדש ניתן היה להתייחס למשכם של חודשי השנה השונים כאקראי בלבד.

אולם בלוח השנה הנוכחי, לכל החודשים יש אורך קבוע, מלבד החודשים מרחשוון וכסלו שיכולים להיות בני 29 או 30 יום (שנה שבה מרחשוון וכסלו שניהם חסרים מכונה שנה חסרה, שנה שבה מרחשוון וכסלו מלאים מכונה שנה שלמה ושנה שבה מרחשוון חסר וכסלו מלא מכונה שנה כסדרה).

כפי שיתבאר מיד, קיימת רציפות קבועה של שמונה חודשים בלוח השנה העברי; כך, ניתן לתאר את לוח השנה העברי כמורכב, משני חלקים: (1) חלק "גמיש" או "משתנה" (2-1) חלק קבוע. (1) החלק המשתנה כולל בתוכו את החודשים מרחשוון, כסלו, טבת, שבט – עד "אדר הסמוך לניסן", ולא עד בכלל. בתוך חלק זה אין מספר ימים קבוע: החודשים מרחשוון וכסלו אינם קבועים במידתם. טבת (29 יום) ושבט (30 יום) אומנם קבועים, אלא שאחרי שבט בא רכיב משתנה נוסף והוא חודש העיבור אדר ראשון.¹⁵ חודש זה מופיע רק בשנה מעוברת (כלומר

13 המקור הקדום ביותר שבו נזכר סימן זה הוא ספר הלכות פסוקות המיוחס לתלמידי רב יהודאי גאון. ראה ספר הלכות פסוקות לרב יהודאי גאון זצ"ל במהדורות הבאות: מהדורת ס' ששון, ירושלים תשי"א, עמ' 187; ש' אברמסון, ספר הלכות פסוקות (מהדורת פקסימיליה של כתב-יד ששון 263), ירושלים תשל"א, עמ' 290. סימן זה נמצא גם ב"הלכות ראו", שהוא תרגום לעברית של ספר הלכות פסוקות. ראה ספר הלכות פסוקות או הלכות ראו המיוחסות לתלמידי רב יהודאי גאון, א"ל שלאסבערג, ווירסייליס תרמ"ו, עמ' 135. על היחס בין הלכות פסוקות לתרגום "הלכות ראו", ראה ירחמיאל ברודי, צהר לספרות הגאונים, עמ' 115-116.

14 לגבי ד"ו ראה בבלי, ראש השנה כ ע"א, לגבי יום ראשון: ירושלמי סוכה ד:א, נד ע"ב (דפוס ונציה), מהדורת האקדמיה עמ' 649; בבלי, סוכה מג ע"ב. רבים מהראשונים החזיקו בדעות אלו שסיבת פסילת הימים היא מהצרכים הנוכריים, אולם הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק ז, הל' ז-ח) הזכיר טעם אחר וקשר את הדברים בסיבות חשבוניות פנימיות של הלוח העברי – כדי שהקביעה תהיה ביום המולד האמיתי, וכבר הקשו על דבריו כמה קושיות חזקות: ראה השגות רב"ד שם, ר' יצחק הישראלי (תלמיד הרא"ש), יסוד עולם, מהדורת גולדברג-רוזנקרנץ, ברלין תר"ח (ד"צ, בתוך: פועל ה', ב, בני ברק תשנ"ח), מאמר ד, פרק ט, דף יז ע"ב-יח ע"ב. לניסיונות יישוב של הקושיות על הרמב"ם ראה לדוגמה: י' סטרוד, "המולד האמיתי – הבסיס לקביעת ראשי חודשים", תחומין, טו (תשנ"ה), עמ' 411-422; ד' פיקסלר וי' ישי, "שימוש באופטיקה מודרנית בראיית הירח החדש", יודעי בינה, ב (תשס"ד), עמ' 88-89 ובהערות שם. ראה גם: י"י איידלר, הלכות קידוש החודש על-פי הרמב"ם, ירושלים תשנ"ו, עמ' 668 ואילך.

15 בלוח הנוכחי יש להתייחס אל אדר א' כאל חודש העיבור, ראה למשל בבלי, ראש השנה יט ע"ב ותוספות ד"ה אדר הסמוך לניסן לעולם חסר: "... דשמא בימיהן שהיו מקדשים על פי הראייה מסקינן דזמנין מלא

יום העצמאות והלוח העברי

ב-7 שנים מתוך 19 השנים במחזור העיבור.¹⁶ אף שמידתו היא תמיד קבועה (מלא בן 30 יום), הופעתו של חודש זה איננה קבועה. אבל חודש אדר השני בשנה מעוברת, או חודש אדר סתם בשנה פשוטה הוא תמיד בן 29 יום. ניתן לכנות חודש זה בשם הכולל "אדר הסמוך לניסן", וכבר בבבלי ר"ה יט ע"ב מופיע מטבע לשון זה בציון העובדה שחודש זה תמיד חסר ("אדר הסמוך לניסן לעולם חסר").

(2) "אדר הסמוך לניסן" פותח את החלק הקבוע של לוח השנה העברי. למעשה, קיים רצף קבוע של חודשים קבועים מ"אדר הסמוך לניסן" ועד סוף חודש תשרי. אדר הסמוך לניסן תמיד חסר בן 29 יום, ניסן – מלא בן 30 ימים, אייר – חסר, סיוון – מלא, תמוז – חסר, אב – מלא, אלול – חסר, ותשרי מלא. כלומר: שמונה חודשים רצופים בלוח השנה קבועים במידתם. משמעות הדבר היא שמתחילת אדר הסמוך לניסן וכמעט עד סופו של חודש מרחשוון (דהיינו עד כ"ט במרחשוון) יהיה תמיד מרווח קבוע של ימים בין שני ימים נתונים שנבחרו. עובדה זאת הובילה להיווצרות הסימן א"ת ב"ש שלפיו שישה מועדים בלוח העברי הנוכחי חלים באותם ימים בשבוע שבהם חלים ששת הימים הראשונים של פסח.

כמו כן, בשל העובדה כי רצף של חודשים קבוע במידתו, תופעת הימים הפסולים מועתקת גם לחודשים נוספים, וכל אחד מהמועדים בחלק השנה הקבוע לעולם איננו יכול לחול בשלושה מימות השבוע.

הסימן א"ת ב"ש לקביעת המועדים

בהלכה, הסימן א"ת ב"ש מופיע בטור (או"ח, סימן תכח) ובשולחן ערוך (או"ח סימן תכח, סעיף ג). וכך לשון ר' יעקב בן אשר בעל הטורים (ההדגשות שלי, ש"ו):

סימן לקביעות המועדים א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"פ
פ"י ביום א' של פסח יהיה לעולם ט' (= תשעה) באב וסימן על מצות ומרורים יאכלוהו
ביום ב' שבועות
ביום ג' בו ראש השנה
ביום ד' בו קריאת התורה פי' שמחת תורה¹⁷
ביום ה' בו צום כפור
ביום ו' פורים שעבר¹⁸

וזמנין חסר אבל לדין טוב למלאות הראשון דהוא חדש העיבור שניתוסף על השנה".
16 השנים 3, 6, 8, 11, 14, 17 ו-19. וסימנן בגימטריא גר"ח אדז"ט (השנים מעל 10 בהשמטת הי').
17 הכוונה ליום שמחת תורה בחו"ל (כ"ג בתשרי), שהרי בארץ מתלכד שמחת תורה עם שמיני עצרת. יש להעיר שבספר אבודרהם, האות ק' רומזת לקניין תורה ולא לקריאת התורה. ראה ר' דוד אבודרהם, ספר אבודרהם השלם, ירושלים תשכ"ג, עמ' שה: "יום רביעי של פסח יהיה יום קנין תורה והוא שמחת תורה והסימן ד"ק".
18 היינו פורים שקדם לפסח. זאת בניגוד לכל שאר המועדים הכלולים בסימן, שכולם מאוחרים לפסח.

שי ואלטר

ר' יוסף קארו חזר בספר שולחן ערוך על לשון הטור כמעט מילה במילה. כאמור, הסיבה להיתכנות סימן זה היא מספר הימים הקבוע בתוך חלק השנה שבין "אדר הסמוך לניסן" לתשרי.

בין א' של פסח (ט"ו בניסן) ועד תשעה באב (ולא עד בכלל) יש 112 ימים שהם בדיוק 16 שבועות שלמים. לכן חל תשעה באב באותו היום בשבוע שבו חל א' של פסח.¹⁹

בין ב' של פסח (ט"ז בניסן) ועד שבועות (= ו' בסיוון) ולא עד בכלל, יש 49 יום שהם בדיוק 7 שבועות שלמים.²⁰

בין ג' של פסח (י"ז בניסן) ועד א' בתשרי הבא (ולא עד בכלל) יש 161 ימים שהם 23 שבועות.²¹

בין ד' של פסח (י"ח בניסן) ועד יום שמחת תורה בחו"ל (= כ"ג בתשרי) ולא עד בכלל יש 182 ימים שהם 26 שבועות.²²

בין ה' של פסח (י"ט בניסן) ועד יום הכיפורים (= י' בתשרי) ולא עד בכלל יש 168 ימים שהם 24 שבועות.²³

היום האחרון בסימן נמנה למפרע: בין י"ד באדר הסמוך לניסן ועד ו' של פסח (כ' בניסן) ולא עד בכלל יש 35 ימים שהם 7 שבועות.²⁴

לסימן זה נוסף גם הסימן פל"ג ח"י שפירושו ביום בשבוע שבו יחול פורים יחול גם ל"ג בעומר שהוא י"ח באייר. ובלשון הטור: "לעולם ביום שהיה פורים יהיה ל"ג לעומר וסי' פל"ג ח"י פי' פורים ל"ג ח"י באייר".²⁵ בין פורים ל"ג לעומר יש בדיוק 63 ימים שהם 9 שבועות שלמים.²⁶

בסימן א"ת ב"ש מוזכרים שש אותיות ושישה מועדים. ברם, מסתבר שהיו שהזכירו רק שלוש וחמש אותיות מתוך כל השש. אי"ה בהזדמנות אחרת נעסוק בהשתלשלותו של סימן א"ת ב"ש.

סימני ימי השבוע הפסולים

בחלק השנה הקבוע, כל תאריך יכול לחול רק בארבעה מתוך שבעת ימי השבוע. לדוגמה, א' בתשרי, היום הראשון של ראש השנה, לא יכול לחול בימים ראשון, רביעי ושישי,

16 יום מט"ו בניסן ועד ל' בניסן (סוף ניסן) + 29 יום של אייר + 30 יום של סיוון + 29 יום של תמוז + 8 ימים של אב עד ט' באב ולא עד בכלל = סה"כ 112 יום.	19
15 יום מט"ז בניסן ועד ל' בניסן + 29 יום של אייר + 5 ימים של סיוון עד ו' בסיוון ולא עד בכלל = סה"כ 49 יום.	20
14 יום מ"ז בניסן ועד ל' בניסן + 29 יום של אייר + 30 יום של סיוון + 29 יום של תמוז + 30 יום של אב + 29 יום של אלול = 161 יום.	21
13 יום מ"ח בניסן ועד ל' בניסן + 29 יום של אייר + 30 יום של סיוון + 29 יום של תמוז + 30 יום של אב + 29 יום של אלול = 22 ימים מא' בתשרי ועד כ"ג בתשרי ולא עד בכלל = 182 יום.	22
12 יום מ"ט בניסן ועד ל' בניסן + 29 יום של אייר + 30 יום של סיוון + 29 יום של תמוז + 30 יום של אב + 29 יום של אלול = 9 ימים מא' בתשרי ועד י' בתשרי ולא עד בכלל = 168 יום.	23
16 ימים מ"ד באדר ועד כ"ט באדר, ועוד 19 ימים מא' בניסן עד כ' בניסן = 35 יום.	24
טור שם. בשו"ע אר"ח סימן תכה, סעיף א הנוסח: לעולם ביום שהיה פורים יהיה ל"ג בעומר וסימן פל"ג. היינו הסימן הוא פל"ג בלבד, ללא ח"י.	25
16 ימים מ"ד באדר ועד כ"ט אדר + 30 ימים בניסן + 17 ימים עד י"ח באייר = 63 ימים.	26

יום העצמאות והלוח העברי

אלא רק בימים שני, שלישי, חמישי ושבת. הימים הפסולים מכונים בסימן אד"ו, כאשר הסימן לראש השנה נקרא בדרך כלל לא אָדוּ ראש, אולם לפי הראב"ע (ואחרים) מתברר שיש לקרוא סימן זה "לא אָדוּ ראש" לפי לשון הפסוק בעזרא ח, יז: "[וְאַצְוֶהָ] אוֹתָם עַל אָדוּ הָרֵאשׁ...".²⁷

בדומה לכך לכל אחד מהמועדים המצויים בחלק שנה זה יש שלושה ימים פסולים שבהם הוא אינו יכול לחול. כבר בחיבור הלכות פסוקות, המיוחס לתלמידי רב יהודאי גאון (חי סביב 750 לספ"ה), מופיע הסימן הבא:

לא בד"ו פסח, לא גה"ז עצרת, לא אד"ו ראש השנה וסוכה, לא אג"ו יום הכיפורים ולא זב"ד פורים.²⁸

סימן זה הועתק גם לטור (סימן תכח סעיף א) ולשולחן ערוך (שם) בתוספת מועדים נוספים מלבד החמישה שנזכרו בספר הלכות פסוקות. ניתן להראות את התלות בין הימים הפסולים של המועדים השונים בטבלה הבאה:

לא יחול בימים			המועד
ב	ז	ד	פורים
ד	ב	ו	א' של פסח
ג	א	ה	ה' באייר
ה	ג	ז	עצרת (שבועות)
ו	ד	א	ר"ה, א' של סוכות, שמיני עצרת
א	ו	ג	יום הכיפורים

טבלה א: הימים בשבוע הפסולים לתחולת המועדים

טבלה זאת נובעת ישירות מסימני א"ת ב"ש הנזכרים לעיל, לדוגמה: אם א' של פסח לא יכול לחול ביום שישי, הרי ג' של פסח (י"ז בניסן) וכך גם א' בתשרי אינם יכולים לחול ביום ראשון.

הסימן ז"ע – צירופו של יום העצמאות לסימני א"ת ב"ש ולסימני ימי השבוע הפסולים

כאמור, לפי כללי הלוח הנוכחי הקבוע יום ה' באייר יכול לחול בימים שני, רביעי, שישי ושבת. עם קביעת יום העצמאות ביום ה' באייר צורף יום זה לשתי רשימות הסימנים על-ידי כמה מחברים. אך כפי שנראה בהמשך, יום העצמאות אינו חל תמיד ביום ה' באייר, ולכן בסופו של דבר, יש לייחס את הסימנים בצורה שונה.

27 רבי אברהם בן עזרא, ספר העבור, מהדורת שלמה זלמן חיים הלברשטאם, ליק תרל"ד, שער ראשון, דף ב ע"א.

28 ראה לעיל הע' 13.

שי ואלטר

ה' באייר חל בדיוק שבועיים מיום שביעי של פסח,²⁹ דהיינו באותו היום בשבוע בו חל שביעי של פסח. עולה שלששת הסימנים המבוססים על ששת ימי הפסח ניתן להוסיף סימן נוסף הממשיך את סדר תשר"ק אחורנית: ז"ע.

כלומר: באותו יום בשבוע שבו חל ז' של פסח חל יום העצמאות.

סימן זה נזכר בכמה מקומות בהתלהבות מרובה, המנומקת ביופי האסתטי של סגירת הסימן לשבעת ימי הפסח, שהרי עד כה הסימן הקיף רק את ששת הימים הראשונים.

הראשון שלגביו קיימת עדות כתובה ש"גילה" סימן זה הוא ד' לוין, שהיה נשיא הסתדרות המורים בישראל,³⁰ בשנת תש"ט.³¹ לעומת זאת יעקב שמואל שפיגל מביא שמועה בעל-פה שסימן זה נזכר על-ידי א' אלינר.³²

כמו כן נזכר הסימן על-ידי רפאל פלטנר במאמר בעתון הצפה שהתפרסם ביום העצמאות השלישי (ד' באייר תשי"א),³³ במאמר של צבי וואהל שהתפרסם בשנת תשי"ד,³⁴ ובתיקון יום העצמאות שהתפרסם לראשונה בשנת תשט"ו.³⁵

הסימן נזכר גם על-ידי הרב עמרם אבורביע (י"ז באדר תרנ"ב [1892] - ז' בטבת תשכ"ז [1966]) שהיה רבה הראשי של פתח תקווה, בשני החלקים של ספרו "נתיבי עם":

ס"ו. סמן לקביעות המועדים: את בש גר דק הָץ וף, ובימינו זכינו לדעת זע, שיום ש"פ (= שביעי פסח) הוא יום העצמאות.³⁶

ובש"ע (או"ח סי' תכ"ח ס"ו) כ' סימן לקביעות המועדים א"ת, ב"ש, ג"ר, ד"ק, ה"ץ, ו"ף. וע"י חג העצמאות שנתחדש בימינו זכינו לדעת למה רומז יום ז' ש"פ. וצריכים להוסיף ז"ע ז' ש"פ חג עצמאות.³⁷

29 10 ימים מכ"א בניסן ועד ל' בניסן, ועוד 4 ימים מא' באייר עד ה' באייר = 14 יום.

30 "לוינסקי, "צא וראה איך העם נוהג", דבר, ד' באייר תשי"א.

31 א"א עקביא, הלוח ושמושו בכרונולוגיא (I), ירושלים תשי"ג, עמ' יח, כותב: "פרט זה חידש בשנת ה'תש"ט מר ד' לוין, נשיא הסתדרות המורים בישראל". דוד צבי לוין (1878-1960) כיהן כנשיא הסתדרות המורים משנת 1952 עד מותו. עולה כי לוין "חידש" את הסימן בטרם היה לנשיא הסתדרות המורים, ועקביא פרסם את ספרו לאחר שלוין התמנה לתפקידו.

32 "ש שפיגל, "רמזים ודרשות ליום העצמאות", בתוך: ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 232, הע' 32: "פרופ' מ' ארנד אמר ששמע זאת מפי מר א' אלינר, וכי שמע אומרים שמר אלינר הוא אכן המקור לכך". אליעזר אלינר (1904-1980) היה מורה ומחנך, ולימים מנהל סמינר למורות "מזרחי".

33 ר' פלטנר, עיתון הצפה, ד' באייר תשי"א, 10.5.51, "סימן בלוח ליום העצמאות", עמ' 2. ומשם כנראה הועתק לתקון יום העצמאות, ירושלים תשט"ו, עמ' יג, תחת הכותרת "רמזים" - רמז בשם ר' רפאל פלטנר. תקון יום העצמאות נראה כחיבור אנונימי שנכתב "על דעת הרבנים הראשיים לישראל". החיבור יצא לאור בירושלים במהדורות נוספות גם בשנים תשט"ז, תשכ"ב (בספרייה הלאומית יש גם עותק אחד שנדפס בארגנטינה תשכ"ז). המחבר הוא הרב משה צבי נריה. על התיקון ומחברו ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 869-873. ראה גם ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 25-26.

34 צ' וואהל, "הקביעות של יום העצמאות", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שכה-שכח. מאמר זה נלקח מהצפה של שנת תשי"ד.

35 לעיל הע' 33.

36 הרב ע' אבורביע, נתיבי עם, חלק א, מהדורה שנייה, תל אביב תשכ"ט (מהדורה ראשונה תשכ"ד), עמ' קפג.

37 הרב ע' אבורביע, נתיבי עם, חלק ב, מהדורה שנייה, ירושלים תשכ"ו, עמ' שיז.

יום העצמאות והלוח העברי

לפי הטבלה דלעיל, ה' באייר איננו יכול לחול בימים ראשון, שלישי וחמישי, ולפיכך הסימן הראוי ליום העצמאות הוא לא אג"ה יום עצמאות³⁸ וכך ציינו צבי וואהל במאמרו שנכתב בתשי"ד.³⁹ ברם, לאור העובדה שיום העצמאות נדחה ומוקדם (ועל כך בהמשך) נכון יהיה יותר להשתמש בסימן לא אג"ה ה' באייר, שכן יום העצמאות בסופו של דבר כן חל בימים שלישי וחמישי. ולכן, אם נרצה לייחד סימן ליום העצמאות, הרי הוא יצטרך להיות: לא אבו"ז יום העצמאות, שכן בסופו של דבר יום העצמאות חל אך ורק בימים גד"ה בשבוע.⁴⁰

ייחוס הסימן ז"ע לט"ו באב

הרב שלמה יהונתן יהודה פישר בספרו "בית ישי"י"⁴¹ מייחס את הסימן ז"ע לט"ו באב, כך שז' מסמל את שביעי של פסח, וע' את יום קרבן עצים:

בטור או"ח כתב סימן לקביעת המועדים ... והנה "ז"ע" לא הזכיר הטור, אבל באמת ישנו גם "ז"ע" והוא "עצים". דהיינו באותו יום שחל בו שביעי של פסח יחול לעולם יום ט"ו באב, שהוא חג עצי המערכה כמבואר בגמ' סוף תענית. וכפי הנראה יש איזה קשר בין שני החגים הללו.

הרב יואל שוורץ הזכיר סימן זה כסימן אלטרנטיבי ליום עצמאות:⁴² "אמנם יש שמצאו גם לזה יום והוא עצים היינו ט"ו באב". בדבריו שם הוא מתמודד עם השאלה מדוע "שלומי אמוני ישראל מסתייגים מיום זה לעשותו חג".

התייחסות לרמזים ודרשות ליום העצמאות, הן התומכות בחגיגת היום והן המסתייגות או שוללות אותו, מצויות בהרחבה אצל יעקב שמואל שפיגל,⁴³ והדברים מגיעים עד כדי שכנוע יתר והתפלמסות רבה עם השוללים.⁴⁴ על כגון דא נאמר: "אם הלכה – נקבל, ואם לדין – יש תשובה",⁴⁵ ודומני שמאמר זה מוכיח שאין כאן לא הלכה ולא קבלה.

חלות יום העצמאות בימי השבוע השונים

מטרתו של פרק זה היא סיכום ביניים קצר לגבי חלות יום העצמאות בימי השבוע. בהמשך נציג

- 38 או: לא גא"ה יום העצמאות.
39 לעיל הע' 23, בעמ' שכו.
40 לעומת זאת, יום שחרור ירושלים נחגג תמיד בכ"ח באייר, שבוע אחד בדיוק לפני שבועות, כלומר באותו היום בשבוע שבו חל היום השני של חג פסח. לפיכך הוא מתאים לכלל ב"ש – שבועות יחול ביום ב' של פסח. היו שהציעו שסימן ב"ש מתאים גם ליום (שחרור) ירושלים, כאשר ב' מרמז ליום השני כדלעיל, וש' מרמז על שחרור ירושלים, (ראה שר-שלום [לעיל הע' 1], עמ' 86), או על שלם (י"ש שפיגל, "רמזים ודרשות ליום העצמאות", בתוך: ארנד [לעיל הע' 1], עמ' 232).
- 41 הרב ישי"י פישר, בית ישי – דרשות, תשס"ד, סימן לב, מאמר ארבע פרשיות, עמ' רנ.
42 הרב י' שוורץ, דבר בעתו – ענייני העומר מתן תורה, ירושלים תשס"ו, עמ' 123.
43 י"ש שפיגל, "רמזים ודרשות ליום העצמאות", בתוך: ארנד [לעיל הע' 1], עמ' 223-258.
44 שפיגל (ראה בהע' הקודמת), בייחוד עמ' 232-234, והע' 32-34.
45 דברי רבי עקיבא במשנה, כריתות ג, ט.

שי ואלטר

מאפייני קלנדרי נוסף של יום העצמאות, והוא פרשות השבוע בשבוע בו חל יום העצמאות, זו שלפני יום העצמאות וזו שלאחריו. מורכבות זאת נוצרת בשל העובדה שיש 14 קביעות שנה בסך הכול בלוח העברי, ולכן יכולים להיות שני ימי עצמאות שחלים ביום ה' ובכל זאת קוראים בכל אחד מהם בתורה בפרשות שונות. פירוט מלא של ההתהוות ההיסטורית של יום העצמאות יופיע להלן בפרק "ההיסטוריה של יום העצמאות". בשלב זה נציין בקצרה שניתן להצביע על שלוש תקופות שונות בהתגבשותו של יום העצמאות (והדברים מבוססים על הפרק הנזכר):

1) התקופה הראשונה הייתה השנים הראשונות לאחר קום המדינה, בהן צצו בעיות הקשורות ללוח השנה העברי, וההתמודדות עימן נעשתה בדרך של ניסיונות.

2) בתקופה השנייה (החל משנת תשי"ד) התגבש הנוהג הבא:

יום העצמאות		ה' באייר
יום בשבוע	יום בחודש	יום בשבוע
שני	ה' באייר	שני
רביעי	ה' באייר	רביעי
שישי	ד' באייר	שישי
חמישי	ג' באייר	שבת

טבלה ב.1: יום העצמאות בימי השבוע בשנים תשי"ד-תשס"ג

בתקופה זאת היו רק הקדמות של יום העצמאות. תקופה זאת נמשכה פרק זמן ארוך, כ-50 שנה (עד שנת תשס"ד).

3) בתקופה השלישית (החל משנת תשס"ד) התקבלה החלטה שיום העצמאות יידחה מיום ב' ליום ג'.

יום העצמאות		ה' באייר
יום בשבוע	יום בחודש	יום בשבוע
שלישי	ו' באייר	שני
רביעי	ה' באייר	רביעי
חמישי	ד' באייר	שישי
חמישי	ג' באייר	שבת

טבלה ב.2: יום העצמאות בימי השבוע משנת תשס"ד ואילך

יום העצמאות וסימן השנה

בסך הכול קיימים בלוח השנה 14 אופני קביעה אפשריים בפועל (מכונים בשם "י"ד הקביעות").⁴⁶ רגילים לסמן את אופני הקביעות של השנה בסימן בן שלוש אותיות, שהראשונה שבהן מציינת

46 על הסיבות לקביעות אלו בלבד ראה שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 35.

יום העצמאות והלוח העברי

את היום בשבוע שבו חל ראש השנה (א' בתשרי), האות השלישית מציינת את היום שבו חל החג הראשון של פסח (ט"ו בניסן), והאות האמצעית מציינת אם השנה היא חסרה, כסדרה או שלמה (כלומר האם החודשים מרחשוון וכסלו שניהם חסרים בני 29 יום, כסדרם, היינו מרחשוון חסר בן 29 יום וכסלו מלא בן 30 יום, או שניהם שלמים – מלאים בני 30 יום כל אחד.⁴⁷ סימן בן 3 אותיות⁴⁸ זה מכונה בשם סימן קביעות השנה, או בקיצור סימן השנה, והוא מופיע כבר בחיבורים הקדומים ביותר העוסקים בלוח העברי.⁴⁹

כדי לדעת באיזה יום בשבוע יחול ה' באייר די לדעת באיזה יום בשבוע חל היום הראשון של פסח (המסומן באמצעות האות האחרונה). וכך למשל בשנים שסימן בחג, זשג, השג ו-זחג, חל א' של פסח ביום ג' בשבוע, ולכן ה' באייר ביום ב' בשבוע שהוא היום השביעי של פסח. אולם כדי לקבל תמונה נרחבת יותר, הכוללת גם את פרשיות השבוע באותן השנים יש לדעת את סימן השנה הייחודי לכל שנה ושנה. לוחות של כל י"ד סימני הקביעות במרוכז מופיעים בכמה ספרים.⁵⁰

לענייננו ניתן לרכז את ענייני הקביעות הקשורים ליום העצמאות בסדרת הטבלאות הבאה (השנים המודגשות הן השנים במחזור 305 לבריאת העולם שטרם הסתיים):

טבלה 1. ג: ה' באייר ביום ב' בשבוע – יום העצמאות נדחה ליום ג' ו' באייר (החל מתשס"ד - 64),

21 בעומר

סימן השנה	מספר ימי השנה	תאריך יום השבת שלפניו – ג' באייר פרשת השבוע	תאריך יום השבת שאחריו – י' באייר פרשת השבוע	שנים עבריות מקום המדינה שהיה בהן סימן קביעות זה (ללא האלפים והמאות)
בחג	353 פשוטה	תזריע ומצורע	אחרי מות וקדושים	77, 73, 53, 26
זשג	355 פשוטה	תזריע ומצורע	אחרי מות וקדושים	47, 43, 40, 23, 20, 16, 13, 94, 91, 88, 70, 67, 64, 50
זחג	383 מעוברת	קדושים	אמור	84, 57, 33, 30
השג	385 מעוברת	אמור	בהר	74, 71, 44, 27, 17

47 שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 42; הרב צ' כהן, מבנה לוח השנה, בני ברק תשע"ד, עמ' רסט.
48 למעשה, די בסימון של שלוש אותיות כדי לדעת אם השנה פשוטה או מעוברת, אף שסימן זה איננו מגלה באופן בולט לעין אם השנה פשוטה או מעוברת. אולם היו שציינו במפורש שנים מעוברות: היו שהוסיפו אות נוספת, מ' (=מעוברת) לפני האות האחרונה המציינת את ראשון של פסח, וכך הסימן היה בן ארבע אותיות במקרים שהשנה הייתה מעוברת. כך, למשל, מופיע בכתבי יד מתימן, ראה י' טובי, "המחלוקת על מחזור רמ"ז בתימן", מחקרי עדות וגניזה, ירושלים תשמ"א, עמ' 193-228. למשל, שם בעמ' 210 בנוסח הערבי, ובעמ' 216 בתרגום מופיעים הסימנים לשנים הפשוטות: בש"ה, בח"ג, זש"ג, זח"א, הכ"ז, גכ"ה, והמעוברות בשמ"ז, החמ"א, בכמ"ז. לעומת זאת בטבלאות שבטור (אורח חיים תכ"ח), חולקו הסימנים לקבוצות של שנים פשוטות ושנים מעוברות, והדבר אפשר הסתפקות בסימון של שתי האותיות הראשונות בלבד.

49 ראה, למשל, ר' אברהם בר חייא, ספר העיבור, מהדורת צ' פיליפאוסקי, לונדון תרי"א (ד"צ ללא מספרי העמודים [!]), בתוך: פועל ה', ב, בני ברק (תשנ"ח), עמ' 63 ואילך. ספר העיבור של ראב"ח חובר בשנת דתתפ"ג, 1123 לספה"ג.

50 שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 56-69; הרב צ' כהן, מבנה לוח השנה, בני ברק תשע"ד, עמ' רפט-שנג.

שי ואלטר

טבלה ג.2: ה' באייר ביום ד' בשבוע – יום העצמאות נשאר בה' באייר, 20 בעומר

סימן השנה	מספר ימי השנה	תאריך יום השבת שלפניו – א' באייר פרשת השבוע	תאריך יום השבת שאחריו – ח' באייר פרשת השבוע	שנים עבריות מקום המדינה שהיה בהן סימן קביעות זה (ללא האלפים והמאות)
גכה	353 פשוטה	תזריע ומצורע	אחרי מות וקדושים	15, 35, 42, 62, 66, 69, 86
בשה	355 פשוטה	תזריע ומצורע	אחרי מות וקדושים	9, 12, 29, 32, 39, 56, 59, 83, 80
בחה	383 מעוברת	קדושים	אמור	19, 22, 46, 49, 90, 93
זשה	385 מעוברת	קדושים	אמור	36, 60, 63, 87

טבלה ג.3: ה' באייר ביום ו' בשבוע – יום העצמאות מוקדם ליום ה' ד' באייר, 19 בעומר

סימן השנה	מספר ימי השנה	תאריך יום השבת שלפניו – כ"ט בניסן פרשת השבוע (בחול"ל)	תאריך יום השבת שאחריו – ו' באייר פרשת השבוע (בחול"ל)	שנים עבריות מקום המדינה שהיה בהן סימן קביעות זה (ללא האלפים והמאות)
הכז	354 פשוטה	תזו"מ (שמיני)	אחול"ק (תזו"מ)	18, 21, 24, 28, 31, 45, 48, 51, 58, 72, 75, 78, 89, 92
גכז	384 מעוברת	קדושים (אחרי מות)	אמור (קדושים)	11, 38, 55, 82
בשז	385 מעוברת	קדושים (אחרי מות)	אמור (קדושים)	8, 25, 52, 76, 79

טבלה ג.4: ה' באייר ביום שבת – יום העצמאות מוקדם ליום ה' ג' באייר, 18 בעומר

סימן השנה	מספר ימי השנה	תאריך יום השבת שלפניו – כ"ח בניסן פרשת השבוע	תאריך יום השבת שאחריו – ה' באייר פרשת השבוע	שנים עבריות מקום המדינה שהיה בהן סימן קביעות זה (ללא האלפים והמאות)
זחא	353 פשוטה	שמיני	תזריע ומצורע	10, 37, 61, 81
השא	355 פשוטה	שמיני	תזריע ומצורע	34, 54, 85
החא	383 מעוברת	קדושים	אמור	14, 41, 65, 68

יום העצמאות והלוח העברי

מחזור 305	מחזור 304	מחזור 303	מחזור 302	מחזור 301	מספר השנה במחזור
5777 בחג (4)	5758 הכז (9)	5739 בשה (5)	5720 זשג (3)		א
5778 הכז (12)	5759 בשה (7)	5740 זשג (5)	5721 הכז (2)		ב
5779 בשז (5)	5760 זשה (2)	5741 החא (2)	5722 בחה (2)		ג
5780 בשה (8)	5761 זחא (3)	5742 גכה (3)	5723 זשג (4)		ד
5781 זחא (4)	5762 גכה (4)	5743 זשג (6)	5724 הכז (3)		ה
5782 גכז (4)	5763 זשה (3)	5744 השג (3)	5725 בשז (2)		ו
5783 בשה (9)	5764 זשג (9)	5745 הכז (6)	5726 בחג (1)		ז
5784 זחג (4)	5765 החא (3)	5746 בחה (3)	5727 השג (2)	5708 בשז (1)	ח
5785 השא (3)	5766 גכה (5)	5747 זשג (7)	5728 הכז (4)	5709 בשה (1)	ט
5786 גכה (7)	5767 זשג (10)	5748 הכז (7)	5729 בשה (3)	5710 זחא (1)	י
5787 זשה (4)	5768 החא (4)	5749 בחה (4)	5730 זחג (1)	5711 גכז (1)	יא
5788 זשג (12)	5769 גכה (6)	5750 זשג (8)	5731 הכז (5)	5712 בשה (2)	יב
5789 הכז (13)	5770 זשג (11)	5751 הכז (8)	5732 בשה (4)	5713 זשג (1)	יג
5790 בחה (5)	5771 השג (4)	5752 בשז (3)	5733 זחג (2)	5714 החא (1)	יד
5791 זשג (13)	5772 הכז (10)	5753 בחג (2)	5734 השא (1)	5715 גכה (1)	טו
5792 הכז (14)	5773 בחג (3)	5754 השא (2)	5735 גכה (2)	5716 זשג (2)	טז
5793 בחה (6)	5774 השג (5)	5755 גכז (3)	5736 זשה (1)	5717 השג (1)	יז
5794 זשג (14)	5775 הכז (11)	5756 בשה (6)	5737 זחא (2)	5718 הכז (1)	יח
5795 השג (6)	5776 בשז (4)	5757 זחג (3)	5738 גכז (2)	5719 בחה (1)	יט

טבלה ד: סימני הקביעות של המחזורים 301-305, החל משנת תש"ח

בכל משבצת מספר השנה, סימן הקביעות, והפעם שבה הופיעה קביעות זאת משנת תש"ח (בסוגריים). שנים מעוברות בהדגשה.

קריאת התורה ביום העצמאות שחל בימים שני וחמישי ותוצאות התיקון של שנת תשס"ד

כאשר ה' באייר חל ביום ב' בשבוע היו שלוש אפשרויות של קריאה בתורה: תחילת פרשת אחרי מות (מתוך החיבור אחרי מות קדושים) בשנים שבהן סימן השנה בחג וזשג. תחילת פרשת אמור בשנים בהן סימן השנה זחג. תחילת פרשת בהר בשנים בהן סימן השנה השג. יום העצמאות חל ביום חמישי או בגלל הקדמה של ה' באייר שחל ביום שישי, או בגלל הקדמה של ה' באייר שחל ביום שבת.

שי ואלטר

במקרה הראשון, יום העצמאות מוקדם מיום שישי וחל בד' באייר קוראים:
 בחו"ל – תחילת פרשת תזריע (מתוך החיבור תזריע מצורע) – בשנים שבהן סימן השנה הכז.
 בארץ – תחילת פרשת אחרי מות (מתוך החיבור אחרי מות קדושים) – בשנים שבהן סימן השנה
 הכז.

בחו"ל – תחילת פרשת קדושים – בשנים שבהן סימן השנה גכז ובשז.
 בארץ – תחילת פרשת אמור – בשנים שבהן סימן השנה גכז ובשז.

במקרה השני, יום העצמאות מוקדם מיום שבת וחל בג' באייר קוראים:
 תחילת פרשת תזריע (מתוך החיבור תזריע מצורע) בשנים שבהן סימן השנה זחא והשא.
 תחילת פרשת אמור בשנים שבהן סימן השנה החא.
 ניתן לסכם את כל האפשרויות בטבלה הבאה:

יום העצמאות		פרשה
ביום חמישי		ביום שני
(מוקדם מיום שישי)	(מוקדם מיום שישי)	(עד שנת תשס"ד)
זחא, השא	הכז (בחו"ל בלבד)	תזריע
	הכז (בא"י בלבד)	אחרי מות
	גכז, בשז (שניהם בחו"ל בלבד)	קדושים
החא	גכז, בשז (שניהם בא"י בלבד)	אמור
		בהר

טבלה ה: פרשות השבוע הנקראות ביום העצמאות שחל בימים שני וחמישי

התיקון של שנת תשס"ד מנע כליל את האפשרות שיום העצמאות יחול ביום שני, ועל כן התבטלה האפשרות של קריאה בתורה כאשר ה' באייר ביום זה.
 לשינוי יש השפעה מעשית על סידורים מיוחדים ליום העצמאות.⁵¹ נדגים על-פי סידור שיצא לאור לפני שנים לא רבות: גואל ישראל, פרקי אורות ליום העצמאות ויום ירושלים מבית מדרשו של מרן הראי"ה קוק עם סידור התפילה. חיבור זה יצא לראשונה בהוצאת "רעות" של ישיבת ההסדר רמת גן (בעריכת הרב רן שריד) באייר תשנ"ח (שנת היובל למדינת ישראל), ומהדורה שנייה ומתוקנת יצאה לאור בניסן תש"ס.⁵²

51 סקירה של ספרי תפילה מיוחדים ליום העצמאות מופיעה בספרו של אהרן ארנד "פרקי מחקר ליום העצמאות", ראה ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 25-32.

52 יצוין שסידור זה מאוחר גם במרשתת:
 תפילת ערבית מאוחרת באתר "ישיבה" של ישיבת בית אל, בכתובת:

http://www.yeshiva.org.il/midrash/pdf/pdf111/gy_arvit.pdf

חלקה הראשון של תפילת שחרית מאוחרת בכתובת:

http://www.yeshiva.org.il/midrash/pdf/pdf111/gy_shacharit1.pdf

יום העצמאות והלוח העברי

הסידור יצא לאור לפני התיקון של שנת תשס"ד. בסידור מופיע קטע קריאת התורה לפרשיות: תזריע, אחרי מות, קדושים, אמור, בהר. כלומר, עורכי הסידור כיסו את כל האפשרויות, כפי שהיו בעת הדפסת הסידור, כולל פרשת קדושים שקריאתה תיתכן רק בחו"ל (בסימנים גכז ובשז). החל מהתיקון של שנת תשס"ד ניתן לוותר על הדפסת פרשת בהר, שנקראת רק ביום שני בסיומן השג. יצוין, כי התיקון של שנת תשס"ד פגע בשימושיות של סידור זה, שכן מעתה יש להוסיף בו יום נוסף לספירת העומר, 21 בעומר, במקרה שיום העצמאות נדחה לו' באייר, וכן יש להוסיף בו שיר של יום שלישי.⁵³

קביעת יום העצמאות ותעניות בה"ב

לקביעתו של יום העצמאות נקשר עניין נוסף: לאחר פסח (וכן לאחר סוכות) נהגו קהילות האשכנזים סדרה של שלושה ימי תענית – שני, חמישי ושני, כדי לכפר על חטאים אפשריים שנולדו כתוצאה מחגיגת הרגל.⁵⁴ בגלל החגיגות של חודש ניסן מתחילים בתעניות אלו רק לאחר תום ניסן, עם ראשית חודש אייר. ימי התענית נפתחים בהכרזה על התענית בשבת הקודמת להתחלת סדרת התעניות, שבה מברכים את מי שיתענה. הקריטריון להתחלת ימי התענית הוא: "שבשבת הראשון שאחר ראש חודש, מברכין מי שיתענה בה"ב" (ר' אברהם אבלי הלוי גומבינר [1682-1637], מגן אברהם, אורח חיים סימן תצב, סעיף קטן ג;⁵⁵ ר' ישראל מאיר הכהן-כגן מראדין [1933-1839] משנה ברורה שם, סעיף קטן ג).

חלקה השני של תפילת שחרית מאוחר בכתובת:

http://www.yeshiva.org.il/midrash/pdf/pdf111/gy_shacharit2.pdf

53 יש להעיר, לפי שמו של הסידור הוא מיועד גם ליום שחרור ירושלים, אולם נראה שהוא איננו מותאם ליום זה. יום שחרור ירושלים יכול לחול בימים א, ב, ד ו-ו, (כמו אותם ימים בשבוע שבהם חל חג שבועות), וקריאת התורה האפשריות בו הן במדבר ונשא. בסידור זה חסרים: "אתה חוננתנו" למקרה שכ"ח באייר חל להיות ביום א' בשבוע, שיר של יום לימים ראשון ושישי, וכן קטעי הקריאה בתורה לפרשות במדבר ונשא.

54 בפוסקים הובאו טעמים נוספים (ראה במקורות שבהע' 56 לקמן). עניין תעניות בה"ב נזכר בטור ובשולחן ערוך אורח חיים בסימן תכט ובמיוחד בסימן תצב.

55 בעל מגן אברהם מבסס את דבריו על הרמ"א (1530-1572) בהגהה שם, שכתב שמתענים מיד, וכן על דברי ר' שבתי הכהן (1622-1663) בעל שפתי כהן, יורה דעה סימן רכ ס"ק לא. אולם ראה שם את דברי ר' שמואל הלוי קעלין (1724-1806) בחיבורו מחצית השקל, סימן תצב ס"ק ג, ממנו עולה שהרמ"א והש"ך חולקים (לגבי תעניות בה"ב של חודש מרחשוון). מדבריו עולה כי מדויק יותר לציין שהמנהג הרווח של תאריכי בה"ב הוא על פי רמ"א.

שי ואלטר

לפי קביעת המועדים, תאריכי תענית בה"ב שנהגו במהלך הדורות היו:

תאריך שני בתרא	תאריך חמישי	תאריך שני קמא	שבת הכרזת התעניות	א' באייר ביום בשבוע	בסימני השנים	א' של פסח ביום בשבוע
י"ב באייר (י"ט באייר)	ח' באייר (ט"ו באייר)	ה' באייר (י"ב באייר)	ג' באייר	ה	בחג, זשג, החג, השג	ג
י"ד באייר (פסח שני)	י' באייר	ז' באייר	ה' באייר	ג	זחא, השא, החא	א
ט"ו באייר	י"א באייר	ח' באייר	ו' באייר	ב	הכז, גכז, בשז	שבת
י"ז באייר	י"ג באייר	י' באייר	ח' באייר	שבת	גכה, בשח, בחה, זשה	ה

טבלה ו: זמן תעניות שני חמישי ושני לפי ימי פסח וסימני השנים

- בשנים שבהן א' של פסח חל ביום ג' בשבוע, חל א' באייר ביום ה', ושבת ההכרזה בג' באייר. יום שני הראשון חל ביום ה' באייר. כפי שנראה להלן, בעיה זו הופיעה לראשונה בשנת תשי"ג כאשר ה' באייר חל ביום שני בשבוע. במקרה זה היו שצידדו לקרוא את הסליחות ביום העצמאות, והיו שהציעו לדחות את התחלת התענית בשבוע (ראה לקמן). האפשרות השנייה צוינה בטבלה בסוגריים מתחת לאפשרות הראשונה.
- בשנים שבהן א' של פסח חל ביום א' בשבוע, חל א' באייר ביום ג', ושבת ההכרזה בה' באייר. יום התענית הראשון חל בתאריך ז' באייר. במקרה זה יום השני האחרון חל בתאריך י"ד באייר שהוא יום פסח שני שבו לא אומרים תחנון. דיונים נערכו מה עושים במקרה זה של התנגשות.⁵⁶ היו שניסו להסיק מדיונים אלו כיצד לנהוג ביום עצמאות שחל להיות ביום ב' קמא (המקרה הקודם בסעיף 1).
- בשנים שבהן א' של פסח חל בשבת, חל א' באייר ביום שני בשבוע, ושבת ההכרזה בו' באייר. יום התענית הראשון חל בח' באייר, ולפיכך אין כל התנגשות.
- בשנים שבהן א' של פסח חל ביום ה' בשבוע, חל א' באייר בשבת. במקרה זה נדחית ההכרזה בשבוע שלם לח' באייר, שכן עדיין אין מכריזים בשבת זו שהיא עצמה ראש חודש. יום שני קמא חל רק בי' באייר, וגם כאן אין כל התנגשות.

56 ראה את מאמרו של מ' אלישיב, "תעניות בה"ב ופסח שני", דף שבועי מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר אילן, מספר 392, פרשת אמר, תשס"א ויום העצמאות, תשס"ח (בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/emor/peli1.pdf>). מאמר זה יסודי לכל הדברים המובאים כאן. ראה גם: ערך בה"ב, אנציקלופדיה תלמודית, ב, ירושלים תש"ט, עמ' שסה-שסו; הרב ש' זיין, המועדים בהלכה, חלק ב, ירושלים תש"ע, מהדורה חדשה, עמ' תעב-תעג; ד' שפרבר, מנהגי ישראל, חלק א, ירושלים תש"ן, עמ' קצב-קצט; ראה עוד א"צ מקלר, "תעניות בה"ב מקורן וטעמן", מפרי עץ הגן, ב (חורף תש"ס), עמ' 191-206 (בכתובת: http://www.asif.co.il/?wpfb_filepage=14-pdf-3).

יום העצמאות והלוח העברי

בשל התיקון של שנת תשס"ד, שלפיו יום העצמאות נדחה מיום שני ליום שלישי, ההתנגשות של יום העצמאות עם שני קמא נמנעת לחלוטין.

ההיסטוריה של קביעת יום העצמאות

בשורות הבאות נסקור את ההשתלשלות ההיסטורית של קביעת יום העצמאות.
1. בשנת תש"ח הוכרז על הקמת המדינה. סימן הקביעות של שנה זאת היה בש"ז, ויום ה' באייר חל ביום שישי בשבוע.

2. יום העצמאות נחוג לראשונה בשנת תש"ט.⁵⁷ סימנה של שנה זאת היה בש"ה, וה' באייר חל ביום רביעי בשבוע. לא נוצרה כל בעיה עם קיום יום עצמאות ביום רביעי בשבוע. עם זאת, כבר בשנה זאת היה מי שהעיר על הבעיה העתידית של קיום יום העצמאות כאשר ה' באייר יחול בשבת בשנה הבאה.⁵⁸

3. סימנה של שנת תש"י היה זח"א וה' באייר חל בשבת. כאן נוצרה לראשונה בעיה של חגיגת יום העצמאות בשבת. בקרב הנהגת המדינה הייתה התלבטות גדולה כיצד לנהוג.⁵⁹ בסופו של דבר התקבלה החלטה שיום העצמאות יידחה לו' באייר וייחגג ביום א'.⁶⁰ מקרה זה לא חזר על עצמו, ובשנים שלאחר מכן הוחלט שאם ה' באייר יחול בשבת הוא יוקדם ליום חמישי (ראה להלן, סעיף 7).

הרבנות הראשית לישראל קבעה סדרי תפילה חגיגיים גם בשבת וגם ביום ראשון.⁶¹
4. סימנה של שנת תש"א היה גכ"ז, וה' באייר חל לראשונה מאז קום המדינה שוב ביום שישי בשבוע. במקרה זה התקבלה החלטה להקדים את יום העצמאות לד' באייר, יום חמישי בשבוע, מכיוון שיום שישי איננו נוח לקביעת יום העצמאות.⁶² הרבנות הראשית שנערכה לקראת

57 ראה "חוק יום העצמאות", ספר החוקים, י"ג בניסן תש"ט, עמ' 10. הובא גם אצל ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 134.

58 צ' וואהל, "הקביעות של יום העצמאות", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שכה-שכח. מקור מאמר זה: עיתון הצפה של שנת תשי"ד (בו חל ה' באייר בשבת). המחבר (שם, עמ' שכה) כותב כי: "אחרי ויכוח ער אם יום ה' באייר יכול פעם לחול בשבת או לאו, הוחלט לדחות את הדיון לאותה השנה שנועמד בפני השאלה הזאת. כאילו דבר מאוד נדיר ועניין שיש להכות לזה שנים רבות. כותב הטורים הללו הודיע בשעתו, שכבר בשנה הבאה, זאת אומרת בשנת תש"י ובשנת תשי"ד השנה הנוכחית יחול יום העצמאות בשבת".

59 ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 120-125, מתאר את ההתלבטות ואת ההחלטה הנלווית מתוך תרשומות של ישיבות ממשלת ישראל מאותה התקופה.

60 כפי שתוקן בחוק יום העצמאות, ספר החוקים, ג' בניסן תש"י, עמ' 105. נוסח החוק הובא גם אצל ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 134: "אם יום ה' באייר יחול בשבת, יוחג יום העצמאות ביום ו' באייר של אותה שנה".

61 ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 851-856. "החלטות הרבנות הראשית לישראל", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שפג (החלטה לשנת תש"י).

62 ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 125-126, מתאר את ההתלבטות ואת ההחלטה הנלווית מתוך תרשומות של ישיבות ממשלת ישראל מאותה התקופה. ההחלטה התקבלה ביוזמת השרים ר' י"ל מימון ור' י"מ לוין, ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 860-861. חוק יום העצמאות תוקן שוב: "אם יום ה' באייר יחול בששי בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה", ראה: ספר החוקים, ו' בניסן תש"א, עמ' 109. ארנד (הנ"ל), עמ' 134.

שי ואלטר

תפילות חגיגיות בשבת ו' באייר נאלצה לשנות את תוכניה בבעקבות החלטות הממשלה והכנסת, ולהורות על חגיגות יום העצמאות ביום חמישי, ד' באייר.⁶³ החלטת השלטונות נשארה בתוקף עד היום, ומתברר שהיא גם השפיעה על דפוס הפעולה במקרה שבו ה' באייר חל בשבת. וכך, בניגוד לשנת תש"י, שבה נדחה יום העצמאות ליום ראשון, ו' באייר, יוחלט שהקדמה תהיה גם כאשר ה' באייר חל בשבת. משמעות הדבר: העדפה של הקדמת יום העצמאות ביומיים, משבת ה' באייר ליום חמישי ג' באייר, על פני איחור ביום אחד. מקרה כזה חל רק בשנת תשי"ד (ראה להלן סעיף 7).

5. סימנה של שנת תשי"ב היה בש"ה (כמו שנת תש"ט, ראה לעיל סעיף 2), ויום העצמאות נחגג שוב בה' באייר יום ד' בשבוע, ללא כל קושי.

6. שנת תשי"ג הייתה השנה הראשונה שבה חל ה' באייר ביום שני בשבוע (סימנה זש"ג). עד שנת תשס"ד (ראה להלן, סעיף 11) לא גובש נוהל מיוחד לגבי מקרים מעין אלו, ויום העצמאות נחוג בימי שני בשבוע, ה' באייר, למרות חלותו של יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל בד' באייר, יום ראשון בשבוע הסמוך לשבת (כך שטקסי הלילה של יום הזיכרון חלים במוצאי שבת).

באותה שנה נוצרה בעיה מסוג אחר: יום העצמאות חל ביום שני הראשון של תעניות בה"ב (ראה לעיל).⁶⁴

בין הפתרונות שהוצעו: א. להתחיל את סדרת הצומות ביום חמישי וכך יהיו הצומות בימים ה' ב' ה';⁶⁵ ב. להתפלל את סדרי התפילה ליום העצמאות בלבד ולא לצום ואף לא לומר סליחות;⁶⁶ ג. לצום ולומר סליחות עד חצות היום, ואחר כך להתפלל את תפילות יום העצמאות; ד. לומר סליחות (ללא צום) מקוצרות⁶⁷ ולהתפלל את סדרי התפילה ליום העצמאות.⁶⁸ הרב משולם ראטה העיר: "לו התכוננו מראש אפשר היה לדחות את יום העצמאות ליום ג'".⁶⁹ החלטה זאת אכן התקבלה לבסוף בשנת תשס"ד, אבל מטעם אחר (מניעת חילול שבת ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, שבשנת תשי"ג עדיין לא התגבש).

ההחלטה של הרבנות הראשית לדחות את התחלת הצומות לשבוע הבא התקבלה רק בשנת תשי"ז (ראה להלן סעיף 8).

7. סימנה של שנת תשי"ד היה הח"א וה' באייר חל להיות שוב בשבת, בפעם השנייה מאז קום המדינה.⁷⁰ כאמור לעיל בסעיף 4, בפעם הזאת הוחלט לאמץ את דפוס הפעולה של הקדמת

63 ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 856, ועמ' 860-861.

64 ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 865-869.

65 הרב הראשי יצחק אייזיק הלוי הרצוג. הצעתו לא התקבלה.

66 ברוח זאת כתב לימים הרב מאיר הכהן קפלן, "יום העצמאות שחל בשני קמא של בה"ב", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שמב-שמה. מקור הדברים: דברי מאיר, חלק א, תשכ"ז.

67 כמו במקרה שחל "שני בתרא" בפסח שני.

68 כך הנהיג הרב צבי יהודה קוק בישיבת מרכז הרב. ראה הרב צ"ץ קוק, "להבהרת חלוקי היחסים אל יום העצמאות", לנתיבות ישראל, חלק ב, ירושלים תשל"ט, עמ' קנג-קנה.

69 כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 866.

70 הרב שלמה גורן, במאמרו "יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת" (נדפס בתוך ספרו, תורת

יום העצמאות והלוח העברי

יום העצמאות, והוא הוקדם ביומיים ליום חמישי בשבוע, ג' באייר.⁷¹ חוק זה לא שונה ועד היום הוקדם יום העצמאות בכל שבע הפעמים הנוספות שהדבר התרחש. נראה שהרבנות הראשית לישראל נערכה לקראת יום העצמאות שיחול ביום ראשון בשבוע, כפי שקבע נוסח החוק בטרם שונה.⁷² ברם, במהלך שנת תשי"ד החוק שונה ויום העצמאות הוקדם.⁷³

8. בשנים תשט"ז (סימנה זש"ג) ותשי"ז (סימנה הש"ג) חל ה' באייר שוב ביום ב' בשבוע (תענית שני קמא). ראש ישיבת מרכז הרב, הרב צבי יהודה קוק, צידד באמירת סליחות יחד עם אמירת הלל וכך הנהיג בישיבתו, ובשנת תשי"ז התפרסם מכתב תשובה שלו להנהלה הארצית של ארגון "בני עקיבא" מדוע אין לראות בכך סתירה.⁷⁴ בשם הרב יעקב פילבר סופר מעשה שכמה תלמידים יצאו מהישיבה בעת הסליחות, וכתוצאה מכך הרב צבי יהודה קוק לא בא לישיבה חודשים אחדים. הרב שמואל כ"ץ כתב שמעשה זה היה ביום העצמאות תשט"ז (כלומר שני קמא).⁷⁵
- לעומת זאת בשנת תשי"ז החליטו הרבנים הראשיים הרב הרצוג והרב נסים לדחות בשבוע את תענית שני קמא.
9. בינתיים, כללי הקביעה של יום העצמאות נקשרו גם ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, החל יום אחד לפני יום העצמאות,⁷⁶ וגם ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, החל שבוע ימים לפני

השבת והמועד, ירושלים תשמ"ב, עמ' 432-446), כתב שהוא פנה לראש הממשלה ושר הביטחון דאז וביקש ממנו לבקש מהכנסת להקדים את יום העצמאות ולקבוע אותו ביום ה' ג' באייר במקום לאחר אותו ליום א' ו' באייר (עמ' 433). אולם הוא גם כתב שם: "כזה היה מצבו החוקי של יום העצמאות עד שנת תשי"ד בה חל בפעם הראשונה ה' באייר בשבת". ואין זה נכון. ה' באייר חל לראשונה בשבת בשנת תשי"י. ראה דברי הרב אורי בצלאל פישר (לעיל הע' 1), עמ' 403 שכבר העיר על כך. הרב גורן דן במאמר זה במקרה של יום ירושלים ("כ"ח באייר) שחל להיות בשבת (שם, עמ' 442), והדברים תמוהים שכן כ"ח באייר חל שבוע אחד לפני שבועות, וקביעותו היא כשל שבועות - לא גה"ז עצרת, ולפיכך יום ירושלים לעולם לא יכול לחול בשבת.

- 71 כפי שתוקן בחוק יום העצמאות, ספר החוקים, י"ט באדר א' תשי"ד, עמ' 80. נוסח החוק הובא גם אצל ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 134.
- 72 "החלטות הרבנות הראשית לישראל", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שפג-שפד, החלטה לשנת תשי"ד.
- 73 ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 855-856.
- 74 הרב צ"י קוק, "להבהרת חילוקי היחסים אל יום העצמאות", זרעים, קצא (אייר תשי"ז), עמ' ד-ו. נדפס שוב בספרו נתיבות ישראל, חלק ב, ירושלים תשל"ט, עמ' קנג-קנד. גם הרב צבי פסח פראנק, רבה הראשי של ירושלים סבר שיש לומר סליחות ביום העצמאות (ראה כ"ץ [לעיל הע' 1], עמ' 867, ובהע' 48 שם).
- 75 כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 906, הע' 4. מעשה זה מסופר בשמו של הרב פילבר גם אצל ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 39, אך שם כתוב שהדבר אירע: "...ביום העצמאות בשנת תשט"ו, בה חל יום העצמאות ביום חמישי". אולם בשנת תשט"ו שסימנה גכ"ה חל יום העצמאות ביום ד' בשבוע, ומלבד זאת מעולם יום העצמאות לא פוגש את תענית חמישי של בה"ב. עולה אם כן שגרסתו של הרב שמואל כ"ץ לסיפור זה היא המדויקת. הרב כ"ץ (שם) מספר בשם הרב י' מלכיאל על מעשה דומה שאירע בשנת תשכ"ג ואז הרב צבי יהודה החזיר את היוצאים לבית המדרש. בשנת תשכ"ג שסימנה זש"ג, אכן חל ה' באייר ביום ב'.
- 76 אף שיום הזיכרון לחללי צה"ל צוין כבר משנת תשי"א, הוא נחקק בראשונה בחוק די מאוחר: רק בשנת תשכ"ג נחקק חוק יום הזיכרון לחללי מלחמת הקוממיות וצבא הגנה לישראל (תשכ"ג 1963). ראה: ספר החוקים, י"א בניסן תשכ"ג, עמ' 72. ראה במרשתת http://fs.knesset.gov.il/5/law/5_lsr_210129.pdf.

שי ואלטר

יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל.⁷⁷

10. עד שנת תשנ"ז לא נעשו כל שינויים בתחולתם של יום הזיכרון לשואה ולגבורה, יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, ויום העצמאות. אולם בשנה זו, שסימנה זח"ג, חל כ"ז בניסן ביום ראשון בשבוע, וכדי להרחיקו מיום השבת (בגלל הטקס שנערך בליל מוצאי שבת) תוקן חוק יום השואה שוב, ונקבע שבמקרה זה יש לדחות את יום השואה ליום שני בשבוע.⁷⁸ למרות זאת, יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, שבו קיימת בעיה דומה, הושאר ביום ראשון. אך מתברר שהפתח שנפתח כאן יצר שבע שנים מאוחר יותר גם את דחייתם של יום הזיכרון ויום העצמאות (ראה סעיף 11).

11. סימנה של שנת תשס"ד היה זש"ג. ד' באייר חל ביום ראשון, וה' באייר ביום שני. מועצת הרבנות הראשית קיבלה החלטה לדחות ביום אחד את יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ואת יום העצמאות.

יום העצמאות נקבע בשנה זו ביום שלישי, ו' באייר. הנימוקים ההלכתיים להחלטה זאת פורסמו על-ידי הרב הראשי לישראל דאז, הרב יונה מצגר,⁷⁹ והדברים תוקנו בחוק.⁸⁰

יום העצמאות שחל להיות שלא בתאריך ה' באייר – הפן ההלכתי

המציאות שנוצרה שלפיה יום העצמאות חל להיות בתאריך שונה מה' באייר עוררה עיסוק בשאלה המהותית אם ראוי להפריד את יום החג הדתי (אותו יחגגו תמיד בתאריך ה' באייר) מהיום בו מציינת המדינה את יום העצמאות.

בשנת תש"י חל ה' באייר בשבת ומוסדות השלטון החליטו לדחות את החגיגות ליום ראשון

יום זיכרון זה נקבע ליום ד' באייר. ד' באייר יכול לחול בימים ראשון, שלישי, חמישי ושישי. בנוסח החוק כבר צוינה השפעת שני המקרים שבהם מוקדם יום העצמאות: "חל ד' באייר בששי בשבוע יקויים יום הזכרון ביום ב' באייר של אותה שנה; חל בחמישי בשבוע, יקויים יום הזכרון ביום ג' באייר של אותה שנה".

77 חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה נקבע בחוק בשנת תשי"ט, ראה: ספר החוקים, ט' בניסן תשי"ט, עמ' 112; במרשתת http://fs.knesset.gov.il/3/law/3_lsr_210131.pdf.

יום זיכרון זה נקבע ליום כ"ז בניסן, ואין כאן המקום לדון במשמעותו של תאריך זה שהיה שנוי במחלוקת ציבורית. כ"ז בניסן, כמו ד' באייר שחל שבוע אחריו, יכול לחול בימים א, ג, ה, ו (ראה הערה קודמת). אולם בניגוד ליום הזיכרון לחללי מערכות ישראל שמוקדם גם אם הוא חל ביום שישי וגם אם הוא חל ביום חמישי, יום השואה הוקדם בחוק רק כאשר הוא חל ביום שישי: "חל כ"ז בניסן בששי בשבוע, יקויים יום הזכרון כ"ז בניסן של אותה שנה. סיבת השוני ברורה: יום הזיכרון לחללי צה"ל תלוי ביום העצמאות מוקדם הן מיום שבת והן מיום שישי. לעומת זאת יום השואה עומד בפני עצמו, וכאשר הוא חל ביום ה' בשבוע אין כל סיבה להקדימו.

78 ספר החוקים, י' באדר ב' התשנ"ז, עמ' 88; http://fs.knesset.gov.il/14/law/14_lsr_211388.pdf.

79 י' מצגר, מפירות הכרם, ספר לרגל יובל לישיבת כרם ביבנה, נערך והופק במכון צומ"ת, אלון שבות תשס"ד, עמ' 177-182. עוד בנושא ראה: הרב י' אריאל, "יום העצמאות שנדחה", הצפה, ב' באייר תשס"ד, עמ' 11; הרב י' רוזן, "יום העצמאות המתנדנד", הצפה, ט' באייר תשס"ד, עמ' 14; א' ארנד, "ענייני יום העצמאות", דף שבועי מאת היחידה ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר אילן, מספר 755, פרשת אמר ויום העצמאות, תשס"ח.

80 ספר החוקים, י"ח באדר תשס"ד, עמ' 312; http://fs.knesset.gov.il/16/law/16_lsr_299641.pdf.

ו' באייר כדי למנוע חילול שבת.⁸¹ במקרה זה הרבנות הראשית החליטה לתת ביטוי חגיגי לשני הימים – גם ליום שבת ה' באייר וגם ליום ראשון ו' באייר – וליצור רצף תפילות חגיגיות שמתחיל בליל שבת ומסתיים ביום ראשון.⁸² לא הצלחתי למצוא תיעוד מספיק כיצד הורתה הרבנות הראשית לישראל בשנת תשי"א שבה הוקדם יום העצמאות מיום ו' ה' באייר ליום ה' ד' באייר ובשנת תשי"ד שבה הוקדם יום העצמאות מיום שבת ה' באייר ליום חמישי ג' באייר, ועדיין הדבר דורש מחקר. בכל אופן, הנהוג הרווח בשנים האחרונות הוא שמציינים את יום העצמאות רק ביום שבו המדינה מציינת יום זה, כשיטת הרב יעקב אריאל.

במאמר שפרסם בשנת תשמ"ז,⁸³ הציג הרב יעקב אריאל את עמדתו, שתמיד יש לציין את החג הדתי ביום שבו המדינה מציינת את יום העצמאות, גם אם איננו חל בתאריך ה' באייר, כדי שלא לייצר התבדלות והפרדה בין הפן הדתי של החג לפן הלאומי. מאמר זה נכתב כנגד עמדתו של הרב שלמה גורן (שהיה רב ראשי לישראל בשנים תשל"ג-תשמ"ג) שבשלב מסוים סבר כי יש להעדיף את יום ה' באייר על פני יום העצמאות המצוין על-פי הרשויות וכך הורה למעשה בשלהי כהונתו כרב הראשי לישראל.

בעמדתו של הרב גורן חלו כמה שינויים במהלך הזמן:

בשנים הראשונות של המדינה העדיף הרב גורן לציין את היום שבו ציינה המדינה את יום העצמאות, וכך כתב במאמר שפרסם בשנת תשל"ב.⁸⁴

בשנים תשל"ד, תשל"ז (ה' באייר חל להיות בשבת), ותשל"ח (ה' באייר חל להיות ביום שישי), קבע הרב גורן שיש לציין את יום העצמאות ביום המוקדם, אך לתת ביטוי מסוים, מינורי יותר, לה' באייר (הוספת קטעים בתפילה בשבת במקרה הראשון, ואי אמירת תחנון במקרה השני).⁸⁵ בשנת תשמ"א חל ה' באייר להיות בשבת ואז חל מפנה בדעתו של הרב גורן והוא פרסם יחד עם מועצת הרבנות הראשית הנחיות לחגוג גם ביום חמישי ג' באייר, וגם בשבת ה' באייר, כאשר

81 מסתבר שהדבר לא הועיל ונוצר חילול שבת בהכנות ליום העצמאות. לכן ארבע שנים מאוחר יותר, בשנת תשי"ד כאשר ה' באייר חל שוב בשבת, הוחלט להקדים את יום העצמאות ליום חמישי ג' באייר. ראה ארנד (לעיל הע' 1), עמ' 125, ליד הע' 12.

82 ראה בפירוט כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 851-855.

83 הרב י' אריאל, "יום העצמאות שחל בשבת או בערב שבת", תחומין, ח (תשמ"ז), עמ' 59-66. הופיע שנית אצל הנ"ל, שאלות ותשובות באהלה של תורה, ב, כפר דרום תש"ס, סימן עג, עמ' 262-269.

84 הרב ש' גורן, "יום העצמאות שחל להיות בשבת", שנה בשנה תשל"ב, עמ' 135-142. מאמר זה נדפס שוב: הרב ש' גורן, "יום העצמאות שחל בשבת", בתוך: רקובר (לעיל הע' 1), עמ' שיט-שכד. למקומות נוספים שבהם פרסם הרב גורן את דעתו ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 898, הע' 28, וכן פיקסלר (לעיל הע' 1), עמ' 57, הע' 13. בשנת תשל"ד סמך הרב צבי יהודה קוק את ידו על מאמר זה בתשובה שהתפרסמה לאחר שנים רבות: הרב צ"י קוק, "שאלות ותשובות", תחומין, יג (תשנ"ב-תשנ"ג), עמ' 191, בתשובה לתלמיד ישיבת שעלבים מעש"ק פרשת שמני תשל"ד. עורכי כתב העת תחומין טעו כשסברו שהרב צבי יהודה מתכוון לפסק שהרב גורן פסק בספרו תורת השבת והמועד (ראה הערה 87). אולם היה עליהם להפנות לפסק הקודם שהתפרסם בכתב העת שנה בשנה הנ"ל, כפי שהעיר בצדק הרב שמואל כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 898, הע' 29.

85 כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 897-900.

היום העיקרי הוא ה' באייר.⁸⁶ בשנת תשמ"ב פרסם הרב גורן מאמר בספרו "תורת השבת והמועד",⁸⁷ בו קבע שיש לציין את יום העצמאות תמיד בתאריך ה' באייר.⁸⁸ בסופו של דבר נראה שהרב גורן חזר בו מהנהגתו זאת וחזר לציין את יום העצמאות ביום שבו המדינה מציינת יום זה.⁸⁹ הרב דרור פיקסלר כתב במאמרו:⁹⁰

בשנת תשנ"ד חל ה' באייר בשבת, אך בבית הכנסת "קוממיות אברהם" בתל-אביב, המקום שבו הרב גורן כיהן כרב, קיימו את כל תפילות החג ביום חמישי. שאלתי אותו מדוע הוא אינו נוהג כפסיקתו, והוא ענה לי שהעם לא קיבל את הדברים.

הרב דרור פיקסלר עצמו הציע במאמר שפרסם בשנת תשס"ח כי במקרה שיום העצמאות לא חל ביום ה' באייר, יחגוג הציבור הדתי את יום העצמאות כחג דתי תמיד בתאריך ה' באייר. לפי עמדתו, יש להתייחס ליום העצמאות כשני חגים: חג אזרחי שנקבע לפי חוקי המדינה, וחג דתי שחל לעולם בתאריך ה' באייר.⁹¹

ציון שגוי של יום העצמאות בלוחות שנה

עריכת לוח שנה חייבת לעמוד במבחן כללי הלוח וחשבוניותיו. קובץ לוחות השנה "עד מאה ועשרים שנה" (הוצאת ראובן מס, ירושלים תשנ"ב, וכן מהדורה מתוקנת תשנ"ג) לשנים ה'תר"ס-ה'תשע"ט⁹² (1900-2019) הוא קובץ שימושי מודפס לצורך בדיקת תאריכים בעבר ובעתיד. בכל

- 86 ראה כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 898-899; בעמ' 966 מופיע צילום של המודעה שהתפרסמה בעיתון הצפה בתאריך ב' באייר תשמ"א.
- 87 ש' גורן, "יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת", בתוך: הנ"ל, תורת השבת והמועד, ירושלים תשמ"ב, עמ' 432-446.
- 88 הרב שמואל כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 899, הע' 33, רואה במאמר זה שינוי עמדה נוסף, בכך שהרב גורן לא הזכיר שם את סדר התפילות שקבע בעצמו בשנים תשל"ז (1977) ותשמ"א (1981), אלא כתב שיש לומר את כל התפילות רק בליל שבת וביומו. כמו כן, הרב כ"ץ מזכיר שמצוי בארכיונו של הרב גורן מכתב שכתב למערכת תחומין (בי' בניסן תשנ"ד) ובו הוא מסביר מדוע שינה את דעתו – בגלל שסבר שבעת ההחלטה הראשונה של הכנסת הוחלט גם על דחיות או הקדמות. לא ברור לי מדוע החלטת הכנסת שאיננה מוסד דתי מחייבת לדורות את רבני ישראל. ראה גם את דברי הרב אורי בצלאל פישר (לעיל הע' 1), עמ' 405, שכבר העיר על כך. כמו כן לא ברור לי שהרב גורן החליט להימנע לחלוטין מציון יום העצמאות מוקדם. ייתכן שכוונתו הייתה להעביר את עיקר החגיגה לתאריך ה' באייר, אך לא לוותר כליל על היום שבו חוגגת המדינה, בדומה למה שהנהיג למעשה בשנת תשמ"א.
- 89 פיקסלר (לעיל הע' 1), עמ' 58. כך מציין גם הרב שמואל כ"ץ (לעיל הע' 1), עמ' 899, בסוף הע' 33, כי היו ששמעו את הרב גורן אומר – הקהל הרחב לא קיבל את פסיקתי בעניין זה. הרב פיקסלר מוסיף שם את ההערה הבאה: "מי שהכיר את הרב גורן יודע שבדרך כלל הוא נאבק על מנת שדבריו יתקבלו ובוודאי בבית הכנסת שלו, אך כאן נהג בצורה חריגה. ייתכן כי הסיבה להשלמה עם המציאות הייתה שהוא עצמו סבר כך בתחילה (ראה לעיל הע' 13 [במאמרו של פיקסלר - ש"ו]). ראה גם את מה שנהגו בבית הכנסת של הרב גורן לאחר פטירתו בשנים תשס"ד ותשס"ז".
- 90 פיקסלר (לעיל הע' 1), עמ' 58.
- 91 התייחסות נוספת לנושא ראה אצל הרב א"ב פישר (לעיל הע' 1), עמ' 383-414.
- 92 אולם בכותרת הספר: ה'תע"ט!

לוחות השנה המופיעים בספר החל משנת תש"ח, מופיע יום העצמאות תמיד בתאריך ה' באייר! לא מדובר על טעות של המדפיסים, אלא על מעשה מכון כפי שמצוין בכל אחת מהשנים המודפסות, בהערות כלליות, הערה מס' 3. נראה כי מדפיסי הלוח היו מודעים לתגודתיות של יום העצמאות ובציון קבוע של יום העצמאות בתאריך ה' באייר הם ביקשו לפטור את עצמם מהתסבוכת הקשורה בנושא. מלבד זאת, יום הזיכרון לשואה ולגבורה ויום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, וכן יום שחרור ירושלים אינם מופיעים כלל בלוח זה.

ביקורת על שגיאות חריפות בלוח "עד מאה ועשרים שנה", ובגרסתו הבאה של לוח זה - "עד מאה ועשרים שנה פלוס"⁹³ - ראה בספרו של שלום וילק, "הלוח העברי ומסלולי השמש והירח"⁹⁴.

השכיחויות של תחולת יום העצמאות בימי השבוע

אחת הסיבות שבגינן הציף הרב דרור פיקסלר את שאלת ההבחנה בין יום העצמאות כיום חג דתי ליום העצמאות כיום חג אזרחי היא:

... בשנת תשס"ד חל תיקון נוסף בחוק שלפיו גם אם חל ה' באייר ביום שני מזוים את יום העצמאות. נמצא כי יום ה' באייר בעצמו לא נחגג כמעט באף שנה.⁹⁵

פיקסלר הדגים זאת בכתבו:

למעשה משנת תשס"ז עד שנת תשע"ט (ב-13 השנים הבאות) יחול יום העצמאות במועדו רק פעם אחת (בשנת תשס"ט!) ברוב השנים (תשס"ז; תש"ע; תשע"א; תשע"ד; תשע"ו) יחול ה' באייר ביום שני ובחמש שנים נוספות (תשע"ב; תשע"ה; תשע"ו; תשע"ח; תשע"ט) יחול ה' באייר ביום שישי.⁹⁶

פיקסלר הסתפק בדוגמה בלבד ולא הציג באופן כמותי את שכיחויות תחולת יום העצמאות בימי השבוע השונים. בפרק זה נציג את הדברים כך שתומחש החרפת המצב עם התיקון בשנת תשס"ד.

כאמור לעיל, בלוח העברי יש בסך הכול 14 סוגים שונים של סימני קביעות השנה. ניתן לבצע חישוב של השכיחות של קביעות השנים בכלל ושל תחולת יום העצמאות בימי השבוע בפרט.

יש להעיר כאן הערה חשובה: מבחינה תיאורטית, המחזור האמיתי של הלוח העברי נמשך 689,472 שנה (!),⁹⁷ ולכן אם מעוניינים לבצע חישוב מדויק לחלוטין של שכיחות יש לכלול בו

93 עד מאה ועשרים שנה פלוס, ירושלים תשנ"ט (ויש גם הדפסות נוספות מהשנים: תש"ס, תשס"א, תשס"ב, תשס"ד, תשס"ט). לוח זה כולל את 154 השנים ה'תר"ס-ה'תתי"ג (1900-2053).

94 ש' וילק, הלוח העברי ומסלולי השמש והירח, ירושלים תשס"ט (מהדורה שנייה), עמ' 39-40.

95 פיקסלר (לעיל הע' 1), עמ' 59.

96 פיקסלר (לעיל הע' 1), עמ' 55.

97 ר' יצחק הישראלי, יסוד עולם, מהדורת גולדברג-רוזנקרנץ, ברלין תר"ח (ד"צ, בתוך: פועל ה', ב, בני ברק

את כל השנים הללו. מבחינה מעשית, אין ערך לחישוב כזה, מהסיבה שהלוח איננו תקף לתקופה כזאת, לכן תוצאת החישוב היא תיאורטית בלבד.

רחמים שר-שלום, בספרו שערים ללוח העברי, הציג את חישובי השכיחות בשתי דרכים:
 א. חישוב תיאורטי שמתיימר להיות מדויק. חישוב זה התבסס על תחומי המולדות של "לוח ארבעה שערים". לוח ארבעה שערים הוא מעין "מכשיר" חישובי שהומצא בתקופת הגאונים והוא מאפשר לחשב קביעות של שנה אחת על-פי מולד תשרי נתון אחד בלבד.⁹⁸
 ב. תוצאות "אמפיריות" על-פי חלות השנים של האלף השישי (סימני השנים 5001 עד 6000).⁹⁹ השוואה מגלה כי התוצאות האמפיריות קרובות מאוד לערכים התיאורטיים, מה שמראה שדי באלף שנה כדי להראות התאמה די טובה של התיאוריה והמציאות.

לאחרונה סתר ערן רביב את חישובי השכיחות התיאורטיים של רחמים שר-שלום.¹⁰⁰ שר-שלום ביסס את חישוביו על ההנחה שתחומי המולדות של לוח ארבעה שערים הם רציפים, דהיינו בכל שנות המחזור יכול להופיע כל אחד מ-181,440 זמני המולדות האפשריים: ישנם 181,440 זמני מולדות אפשריים, מכיוון שכל מולד מבוטא באחד מימי השבוע, שעות וחלקים, וזהו מספר החלקים שיש בשבוע:

$$7 \text{ ימים} \times 24 \text{ שעות} \times 1080 \text{ חלקים בשעה} = 181,440.$$

רביב הראה שהנחת היסוד הזאת איננה נכונה. כך למשל ספרת האחדות של מולד חודש תשרי בשנה הראשונה של כל מחזור 19 השנים תהיה תמיד רק 4 או 9.¹⁰¹ מתוך רצון להציג את טבלאות השכיחות באופן המדויק ביותר נציג כאן את טבלאות התיאורטיות של רביב¹⁰² מול שכיחות סימני השנים של האלף השישי (מספרו של שר-שלום).¹⁰³

תשנ"ח), מאמר ד, סוף פרק ד וסוף פרק י; שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 52; הרב צ' כהן, מבנה לוח השנה, עמ' רעד.

98 שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 46.

99 שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 39.

100 ראה ע' רביב, "לוחות ושברי לוחות": על מולדות ותכונותיהם, בד"ד, 22 (תש"ע), עמ' 31-54; הנ"ל, מחקרים מתמטיים בלוח העברי, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן, סיוון תשע"ה, עמ' 28 ואילך.

101 רביב, לוחות (לעיל הע' 100), עמ' 31-54; רביב, מחקרים (לעיל הע' 100), עמ' 29, הע' 59, טען כי הראשון שגילה עובדה זאת היה צבי פיליפובסקי, בספרו מועד מועדים, לונדון תר"ח, עמ' לד. ברם, מתברר כי ראב"ע כבר היה מודע לעובדה זאת, ואף רמז עליה פעמיים בספר העבור, ראה ראב"ע, ספר העבור, מהדורת שלמה זלמן חיים הלברשטאם, ליק תרל"ד, שער ראשון, דף א ע"ב: "...אז תמצא מולד ראש המחזור, ולעולם יהיו בו ארבעה חלקים. אם המחזורים זוגות. יהיו בו תשעה". דף ג ע"ב-דף ד ע"א: "כי סימן המחזור... וטעם להיות בו חלקים ארבעה אם מחזורים זוגות... ואם יהיה נפרד יהיה בו תשעה".

102 רביב, לוחות (לעיל הע' 100), עמ' 40-41 עומד על שיעור השגיאה (שהוא קטן מאוד), ומראה שטבלאותיו של שר-שלום עדיין מדויקות מאוד. אף-על-פי-כן העדפתי להציג כאן את טבלאותיו של רביב לטובת הדיוק המרבי האפשרי. טבלת השכיחות המדויקת שחישב רביב מופיעה במקומות הבאים: רביב, לוחות (לעיל הע' 100), עמ' 41; הנ"ל,

103 שר-שלום (לעיל הע' 1), עמ' 39. בעמוד זה מציג שר-שלום את התפלגות תחולת החגים באלף השישי. מוצגות כאן רק התוצאות של יום העצמאות (כאמור התוצאות הן תיאורטיות, כי יום העצמאות החל רק משנת התש"ח. החישוב נערך כאילו הכללים היו תקפים החל מניסן 5001 ועד ניסן 6000 (בתוצאות נלקח

יום העצמאות והלוח העברי

יש להעיר כי גם בטבלת השכיחויות המחושבת וגם בטבלה האמפירית¹⁰⁴ אנו עוסקים בנתונים היפותטיים, שכן הלוח העברי לא נועד לפרק זמן של 689,472 שנה, וכמו כן יום העצמאות הופיע רק בשנת ה'תש"ח, דהיינו למעלה מ-700 שנה מתוך האלף השישי היו לפני קום מדינת ישראל! מהטבלאות עולה, שלאחר התיקון של תשס"ד רק בכ-28.5% מהמקרים חל יום העצמאות בה' באייר. ב-71.5% מהמקרים יום העצמאות חל שלא בה' באייר.

התיקון של תשס"ד החריף את המצב, שכן לפני תיקון זה, כאשר ה' באייר חל ביום שני יום העצמאות היה חל גם כן בה' באייר, מה שהיה מספק תוספת נכבדת של כ-32%, ואז התוצאות היו שב-60.5% מהמקרים היה חל יום העצמאות בה' באייר, ורק ב-39.5% מהמקרים שלא ביום זה.¹⁰⁵

שכיחות ביום בשבוע	סימן השנה	מספר השנים במחזור שנים	שכיחות ב-%	יום העצמאות בתאריך	מספר השנים במחזור שנים	שכיחות ב-%	יום העצמאות	מספר השנים במחזור שנים	שכיחות ב-%
ב	בחג	39,369	5.710021582	ה' באייר	219,831	31.88396338	שלישי	689,472	28.57143
	זשג	94,563	13.71527778						
	זחג	40,000	5.801540889						
	השג	45,899	6.657123132						
ד	גכה	43,081	6.248404576	ה' באייר	196,992	28.57143	רביעי	689,472	28.57143
	בשה	81,335	11.79670821						
	בחה	40,000	5.801540889						
	זשה	32,576	4.7247749						
ו	הכז	124,416	18.04511278	ד' באייר	193,280	28.03305	חמישי	689,472	39.54461
	גכז	36,288	5.263157895						
	בשז	32,576	4.7247749						
	שבת	זחא	29,853						
השא		22,839	3.312534809						
החא		26,677	3.869192658						

טבלה ז': החישוב התיאורטי של שכיחות תחולת יום העצמאות בימי השבוע על-פני המחזור הגדול של הלוח העברי (689,472 שנה)

בחשבון התיקון האחרון משנת תשס"ד).

104 המבוססת על ההנחה שהכללים היו תקפים החל מניסן 5001 ועד ניסן 6000.

105 וכפי שהתבטא הרב יעקב אריאל במאמרו "יום העצמאות שחל בשבת או בערב שבת", תחומין, ח (תשמ"ז), עמ' 59: יום עצמאותה של מדינת ישראל חל ברוב השנים ביום ה' באייר. זה היה נכון לעת כתיבת המאמר, עד התיקון של תשס"ד.

שי ואלטר

הופעות (שכיחות ב-%)	יום העצמאות ביום בשבוע	הופעות (שכיחות ב-%)	יום העצמאות בתאריך	הופעות באלף השישי (שכיחות ב-%)	סימן השנה	ה' באייר ביום				
320 (32%)	שלישי	320 (32%)	ו' באייר	58 (5.8%)	בחג	ב				
				138 (13.8%)	זשג					
				58 (5.8%)	זחג					
				66 (6.6%)	השג					
285 (28.5%)	רביעי	285 (28.5%)	ה' באייר	63 (6.3%)	גכה	ד				
				116 (11.6%)	בשה					
				59 (5.9%)	בחה					
				47 (4.7%)	זשה					
395 (39.5%)	חמישי	282 (28.2%)	ד' באייר	182 (18.2%)	הכז	ו				
				51 (5.1%)	גכז					
				49 (4.9%)	בשז					
		113 (11.3%)	ג' באייר	42 (4.2%)	זחא	33 (3.3%)	השא	שבת		
									38 (3.8%)	החא

טבלה ח: החישוב של שכיחות תחולת יום העצמאות בין השנים 5001 ל-6000

סיכום

במאמר זה סקרנו את יום העצמאות מההיבטים של הלוח העברי וכלליו. עמדנו על כך שקשירתו של יום העצמאות בתאריך עברי, ה' באייר, הפגישה את חגיגתו של יום זה עם מגוון שאלות ובעיות מעשיות: בעיקר במקרים שבהם חל ה' באייר ביום שבת, או בסמוך לו – יום שישי. בהמשך התעורר העניין גם במקרים שבהם יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל חל ביום ראשון ונדחה והדבר השפיע גם על דחיית יום העצמאות ליום שלישי (החל משנת תשס"ד). בעיה התעוררה גם לגבי תענית שני הראשונה של בה"ב שבעבר פגשה את יום העצמאות.

במהלך המאמר הוסברו המאפיינים של הלוח העברי שבגינם חלק מהשנה בלוח הנוכחי הוא קבוע; בשל העובדה שיום העצמאות מצוי באותו חלק הוא יכול להצטרף לסימן הקדום א"ת ב"ש, הקושר את הימים בשבוע שבהם חלים ימי חג הפסח עם רשימה של מועדים המצויים בחלק השנה הקבוע. הצבענו על המקורות הקדומים ביותר המזכירים את הסימן ז"ע = ז' של פסח הוא

יום העצמאות והלוח העברי

יום העצמאות, וכן סימן אלטרנטיבי שע' רומז ליום ט"ו באב (= עצים). עם זאת, התברר שתנודתו של יום העצמאות מיום ה' באייר מחלישה את היתכנותו של הסימן ז"ע. שהרי לאחר התיקון של שנת תשס"ד, יום העצמאות חל בה' באייר רק ביום רביעי, בשכיחות מחושבת של 28.5% בלבד. לאור הרקע הנרחב של הלוח העברי וכלליו הצגנו את האפשרויות השונות של קטעי קריאת התורה כאשר יום העצמאות נחוג בימים שני (בעבר) וחמישי. מבט זה אפשר לנו לראות גם את ההשפעה המעשית של שינויים בחגיגת יום העצמאות על סידורי תפילה מותאמים ליום. כמו כן נדון בהרחבה מפגש יום העצמאות עם יום שני הראשון של תענית בה"ב (כבר איננו אקטואלי לאחר תיקון תשס"ד).

נסקרה בהרחבה ההשתלשלות ההיסטורית של קביעת יום העצמאות. לאחריה התייחסנו גם בקצרה לפן ההלכתי של העובדה שיום העצמאות איננו מתלכד עם ה' באייר, והפנינו למחברים בספרות התורנית שעסקו בנושא.

בסוף המאמר הצגנו את השכיחויות של תחולת יום העצמאות בימי השבוע, לפי שיטתו של רחמים שר-שלום בספרו "שערים ללוח העברי", ולפי מחקריו המעודכנים של ערן רביב.

ISRAEL'S INDEPENDENCE DAY AND THE HEBREW CALENDAR

Shai Walter

Independence Day is a national holiday that was established by the State of Israel, and carries religious significance for some Jews in Israel and around the world. It was decided by the state institutions that Independence Day would be determined by the Hebrew calendar. For this reason, Independence Day is affected by the unique characteristics and rules of the Hebrew calendar, and has entered its list of significant dates.

Notably, the determination of Independence Day's observance also takes the Jewish weekly cycle into consideration, with the intention of not allowing Independence Day to fall on or near the Sabbath due to the celebrations and rituals which would involve its desecration.

The purpose of this study is to examine the calendrical aspects of Independence Day, thereby gaining an appreciation of the history behind the determination of its date and of the interesting challenges arising with the advent of this new national religious observance.